

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Бігуна Ігоря Валерійовича «Організація та бойова діяльність загону ім. Богуна групи УПА «Турів» в умовах нацистської окупації», подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Перш ніж розпочати аналіз дисертації, вважаю за доцільне висловити кілька думок про її автора. Сумлінним ставленням до наукової роботи Ігор Валерійович Бігун давно відомий у фаховому середовищі дослідників українського визвольного руху. Ба більше, він проявив себе як професійний перекладач історичної літератури, а також талановитий публіцист. Отже, здобуття для дисертанта наукового ступеня уже давно є назрілою справою і видається логічним кроком тривалої дослідницької діяльності.

Актуальність обраної теми обумовлюється станом сучасної історіографії діяльності підпілля ОУН(б) і підрозділів УПА, а також необхідністю заповнення маловивчених лакун. Саме такі дослідження, за умови їх якісного виконання, стають опорами концептуальних наукових відкриттів. Здобувачем вдало обрана структура дисертації, яка має комплексний характер дослідження і ґрунтується на проблемно-хронологічному принципі.

Сформульована назва достатньо повно відображає загальний зміст дослідження. Влучно поставлені мета та завдання дисертації. Не викликають заперечень окреслені географічні та хронологічні межі. Здобувачем доречно обрана методологія дослідження. Водночас автор відобразив конкретні приклади використання теоретико-методичних практик, а також розкрив суть понятійно-термінологічного апарату, яким оперує в роботі.

У вступі рецензованої дисертації переконливо обґрунтовано наукову новизну і практичне значення дослідження, а її тези пройшли достатню апробацію на міжнародних наукових конференціях. Результати дослідження відображені у восьми статтях. 3-поміж яких: 5 у фахових виданнях України, 1 – у закордонному фаховому виданні, 1 – у закордонному науковому збірнику та 1 – в українському науковому збірнику, який не входить до переліку фахових видань. Здобувач зумів ретельно проаналізувати стан наукової розробки теми, розкрити сильні і слабкі сторони окремих праць, вказав на допущені попередніми дослідниками помилки. Водночас зазначений підрозділ недостатньо структурований. Окрім хорологічного переліку праць варто було б їх виокремити за періодом написання, ідеологічним забарвленням або національністю авторів, краєзнавчою спрямованістю тощо.

Основою дослідження стала ґрунтовна джерельна база. Опираючись на джерелознавчі праці історика Володимира Ковальчука, здобувач розділив їх за видами на: директивно-розпорядчі, виконавчі, обліково-статистичні,

процесуально-судові, а також ділове листування. За місцем походження на: повстанські, радянські, німецькі та цивільні.

У другому розділі «Повстанський рух у Володимирсько-Горохівській окрузі ОУН у лютому–вересні 1943 р.» автор аналізує передумови виникнення загону «Січ». Аргументовано ілюструє німецький окупаційний терор на території Генеральної округи «Волинь–Поділля».

Аналізуючи трансформацію взаємин підпілля ОУН(б) та німців, здобувач зумів показати особливості запуску створення націоналістичних військових загонів на Волині й Західному Поліссі. З'ясував місця їхньої дислокації та динаміку змін керівного складу. Значну увагу автор приділив відтворенню особливості будови підпільної мережі округи «Січ-Степ», поповнення повстанських загонів колишніми співробітниками поліції та червоноармійцями, шляхам вирішення проблеми з підготовки кадрів, особливостям взаємин із місцевим «мельниківським» підпіллям.

Описуючи виступ підрозділів УПА проти нацистських окупантів, автор не намагався приховати недоліки повстанців. Доволі неупереджено у дисертації показано розмах та ефективність кожної операції. Зазначені події автор подає у хронологічній послідовності. Водночас увага приділяється також і діям супротивної сторони.

Окремим підрозділом проаналізовано польсько-український конфлікт на теренах Володимирсько-Горохівської округи. Головну причину конфлікту автор вбачає у німецькій окупаційній політиці. Зокрема масовому залученню поляків до протиукраїнських каральних акцій. Окрім опису подій міжнаціонального протистояння, здобувач провів верифікацію жертв з обох сторін, а також виокремив дві хвилі антипольських акцій (11–13 липня та 27–31 серпня 1943 р.

Як вдалося з'ясувати автору, боротьба з радянськими партизанами розпочалася у квітні 1943 р. Поступово вона поширювалася з північних районів на південні. Однак до вересня 1943 р. збройні сутички були епізодичними та суттєво не впливали на функціонування місцевої оунівської мережі. Жодному з радянських партизанських загонів не вдалося у цей період закріпитися на теренах Володимирсько-Горохівської округи.

Третій розділ «Утворення і бойова діяльність загону імені Івана Богуна (серпень – грудень 1943 р.)» хронологічно продовжує попередній. У ньому автор розкрив процес оформлення організаційної структури згаданого повстанського формування. Проаналізував діяльність національних відділів, господарських майстерень, зброярень та шпиталів, які базувалися на «Січі».

У дисертації доведено, що в зазначений період загін імені Івана Богуна продовжував боротьбу з німцями, а також активізував протидію полякам та радянським партизанам. Зокрема детально описано неодноразові штурми повстанцями польської «пляцувки» Купичів.

Аналізуючи три раунди переговорів командування загону імені Івана Богуна з окупаційним керівництвом Володимир-Волинського гебіту у грудні 1943 р., автор зазначає, що зі сторони командира загону імені Івана Богуна Порфирія Антонюка («Кліща») було бажання звільнити полонених повстанців і оборонити місцеве населення від терору окупантів. Однак за наказом штабу групи «Турів» зазначені контакти були припинені.

Четвертий розділ «Загін імені Івана Богуна в останні місяці німецької окупації (січень – липень 1944 р.)» зображує масштабні реорганізації, які відбувалися в той період у підрозділах УПА. Ключове місце займає також розгром зазначеного загону Сумським партизанським з'єднанням. Водночас автор описав перехід на сторону ворога вірменського та узбецького загонів, а також більшості колишніх червоноармійців. Слід зазначити, що залучивши значний масив документів повстанців, а також радянських партизан (переважно із фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки), здобувач здійснив їхню верифікацію. Цим він не лише заповнив численні прогалини в подіях, а й спростував хибні версії. Автор дійшов висновку, що головною причиною розгрому загону імені Івана Богуна була неспівмірність із ворогом сил. Поразкою повстанців скористалася польська 27-ма Волинська дивізія піхоти АК, яка протягом першої половини лютого 1944 р. вчинила криваву розправу над місцевим цивільним українським населенням.

Здобувачем було встановлено, що на початок лютого 1944 р. під командою Порфирія Антонюка («Сосенка») залишалось 100–150 стрільців (С. 190). Це призвело до його звільнення з посади, а згодом й арешту повстанською Службою безпеки. Вироком військово-польового суду УПА від 6 березня 1944 р. Порфирія Антонюка засудили до розстрілу. Аналізуючи висунуті звинувачення, здобувач дійшов висновку у їхній безпідставності. Поширену серед багатьох повстанців і командирів версію щодо покарання «Сосенка» за провали в обороні, автор також вважає маловірогідною. Натомість причину суворого вироку він вбачає у захоплені радянськими партизанами повстанських документів про переговори з німцями. Цей витік інформації був використаний ворожою пропагандою для компрометації УПА.

Незважаючи на значні втрати загону імені Івана Богуна, доволі швидко йому вдалося відновитися. Значну роль у цьому відіграв його новий командир – Олексій Громадюк («Голубенко»). Незважаючи на складну ситуацію прифронтового становища, повстанці продовжували водночас вести боротьбу з німцями, радянськими партизанами і поляками. Зрештою під впливом обставин загін розділився на кілька сотень та частково перебазувався до Холмщини. На цих теренах загін розгорнув успішну боротьбу з підрозділами АК та Батальйонів хлопських. У кінці липня 1944 р. з наближенням фронту курінь «Голубенка» опинився між двох вогнів та дрібними групами із значними втратами прорвався у радянський тил, де в

складі з'єднаної групи «Завихвост» УПА-Північ продовжив боротьбу з внутрішніми військами НКВС на території Волинської області.

Висновки та узагальнення, сформульовані в праці є цілком виваженими, аргументованими, відповідають структурі дослідження й викладеному у ньому матеріалу. Автор виконав увесь необхідний комплекс вимог щодо оформлення дисертації. Незважаючи на доволі помітну деталізацію описуваних подій, йому вдалося уникнути нагромадження фактів, зловживань фаховою термінологією і без плутанини думок донести головні ідеї. Періодично науковий текст дослідження «оживлюють» цитати. Кожна з них влучно використана та максимально передає атмосферу описуваних подій. Окрім того подані факти доповнюють таблиці та інформаційні довідки, які містять авторські міркування або документально обґрунтовані уточнення. Сильною стороною дисертації є скрупульозна верифікація усього зібраного матеріалу. Кожне припущення підкріплене скрупульозною працею, що дозволяє автору аргументовано відстоювати власні позиції.

Наукову цінність становлять також додатки до дисертації. Особливо додаток Е «Біографії командирів підрозділів загону імені Івана Богуна» (С. 273-305), який подає ретельно верифіковану інформацію й опирається на потужну джерельну базу.

Заразом, оцінюючи дисертацію Ігоря Валерійовича Бігуна загалом позитивно, необхідно внести деякі уточнення і побажання. Автору варто зробити зноски на маловідому термінологію іншомовного походження («лігеншафти», «штатсгути», «гебіти», «грєнцшуци», «плящувки» тощо).

Трапляються поодинокі огріхи в оформленні тексту: на стор. 27 В. Левочко-«Довбуш» подано із скороченням імені, а на стор. 56 повністю Василь Левочко-«Довбуш». Подібною є ситуація з написанням Олексія Бабія («Білого»). Прийменники у назвах розділу 2 та підрозділу 2.1 повторюються. Формулювання на стор. 60 «Ковельській окрузі Волинської області» видається помилковим. Райцентри Іваничі, Озютічі, Голоби, Турійськ, Луків (тоді був Мацеїв) автор називає селищами міського типу (С. 44, 50, 55, 89, 282, 293). Виходячи з принципів історизму, такою позначення населених пунктів у той час не використовували.

Поза увагою залишився аналіз низки статей радянського періоду з Володимирських, Локачинських, Горохівських, Турійських районних газет, а також обласної – «Радянська Волинь». Окрім того, варто було б згадати про краєзнавчу періодику 1990-х–2000-х рр., адже обсяг зазначеної інформації цілком це дозволяє її охопити. Наприклад, дискусію волинських публіцистів щодо причин розстрілу СБ Порфирія Антонюка («Кліща»). Здобувачем не згадано також статті мого авторства «Волинська «Січ» – головна база запілля УПА-Північ в 1943–1944 рр.» (Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Друга світова війна в історичному вимірі». Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 75–78).

Із твердженням автора про високу інформативність (докладністю і скрупкульозністю щодо дат, статистики тощо) документів радянського походження (С.40) важко не погодитися. Водночас варто було б також звернути увагу на іншу їхню сторону: ідеологічну заангажованість, довільне трактування повстанських структур, обмовляння або замовчування у протоколах допитів/свідченнях тощо.

Дивним видається відсутність у дослідженні джерел з польських архівів. Зважаючи на період та терени діяльності загону УПА імені Івана Богуна (Володимирсько-Горохівська округа, а згодом – Холмщина) вони повинні існувати.

У додатках дисертації бракує ілюстративного матеріалу. Варто було б додати фото (наприклад, зображення захопленого поляками танку УПА в Купичеві, учасників штабу загону імені Івана Богуна, командирів Порфирія Антонюка, Олексія Громадюка тощо), а також мапи місцевостей (наприклад, із зазначенням розташування об'єктів повстанської бази «Січ» у Свинаринському лісі, маршрут руху загону «Голубенка» на Холмщину і назад до Волині тощо).

Проте, вищезазначені побажання і зауваження не є принциповими, оскільки мають радше рекомендаційний характер, не ставлячи під сумнів наукову цінність роботи. Безсумнівно зазначене дослідження повинно перерости у монографію. Сподіваюсь, що у ній автор врахує висловлені опонентом зауваження.

На підставі вищесказаного вважаю, що дослідження Ігоря Валерійовича Бігуна «Організація та бойова діяльність загону ім. Богуна групи УПА «Турів» в умовах нацистської окупації» відповідає вимогам ДАК України, які висуваються до дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук,
старший науковий співробітник
Галузевого державного архіву
Служби безпеки України

Антонюк Я. М.

ПОГОДЖЕНО

Директор ГДА СБУ

Когут А.А.

«18» квітня 2024 р.